

Orvosi Biofizika I.

Fénysugárzás anyaggal való kölcsönhatásai.
Fényszóródás, fényabszorpció. Az abszorpciós
spektrometria alapelvei.

(Segítség a 12. tétel megértéséhez és megtanulásához,
továbbá a „Fényabszorpció” gyakorlathoz.)

8. előadás, 2016. október 27.

Veres Dániel

12. vizsgatétel

Hogyan hathat kölcsön a fény atomokkal, molekulákkal?

Alapfogalmak: Fényszóródás, Rayleigh-szórás, Mie-szórás, fényelnyelődés.

Jelenségek: Kék ég, fehér és szürke felhők, átlátszóság.

Fizikai mennyiségek: Fényintenzitás (I), elektromos dipólusmomentum (p), abszorbancia (A).

Törvények, összefüggések és a hozzájuk vezető út: A fényintenzitás gyengülése közegen való áthaladáskor. A szórt fény intenzitásának a hullámhossztól való függése. Lambert–Beer-törvény.

Alkalmazások: Statikus fényszórás és abszorpció mérés, abszorpciós spektrometria, koncentráció meghatározás. Sötétlátóteres mikroszkóp.

Ismétlés I. - Fény

Mi a fény? – látható elektromágneses hullám

Hullám: adott mennyiség periodikus változása TÉRBEN és IDŐBEN

Elektromágneses hullám esetében változik az:

elektromos tér erőssége (E) és a mágneses indukció („térerősség”) (B)

$$\vec{F} = q \cdot \vec{E}$$

$$\vec{F}_L = q \cdot \vec{v} \times \vec{B}$$

Elektromos térerősség: az
erőtérben az egységnyi
töltésre ható erő.

A mágneses indukciót („térerősséget”) elektromos áramok (mozgó töltések) generálják: ez lehet makroszkopikus áram egy vezetékben, vagy mikroszkopikus áram az atom körül mozgó elektronok révén.

Ismétlés I. - Fény

$$E = A_E \cdot \sin\left(\frac{2 \cdot \pi}{\lambda} \cdot x + \varphi_0\right)$$

$$B = A_B \cdot \sin\left(\frac{2 \cdot \pi}{\lambda} \cdot x + \varphi_0\right)$$

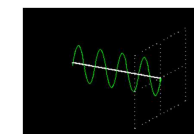
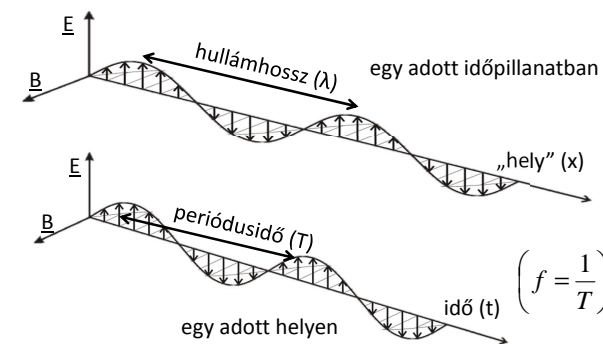
$$E = A_E \cdot \sin\left(\frac{2 \cdot \pi}{T} \cdot t + \varphi_0\right)$$

$$B = A_B \cdot \sin\left(\frac{2 \cdot \pi}{T} \cdot t + \varphi_0\right)$$

IDŐ és TÉR:

$$c = \lambda \cdot f$$

$$\varepsilon = h \cdot f \quad E = \sum N \cdot \varepsilon_\lambda \quad J = \frac{E}{A \cdot t}$$

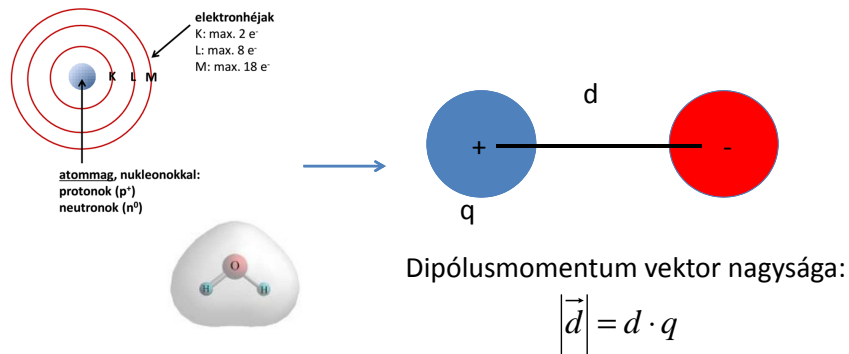

Látható:

Ismétlés II.

„Anyag”: Atomok és Molekulák

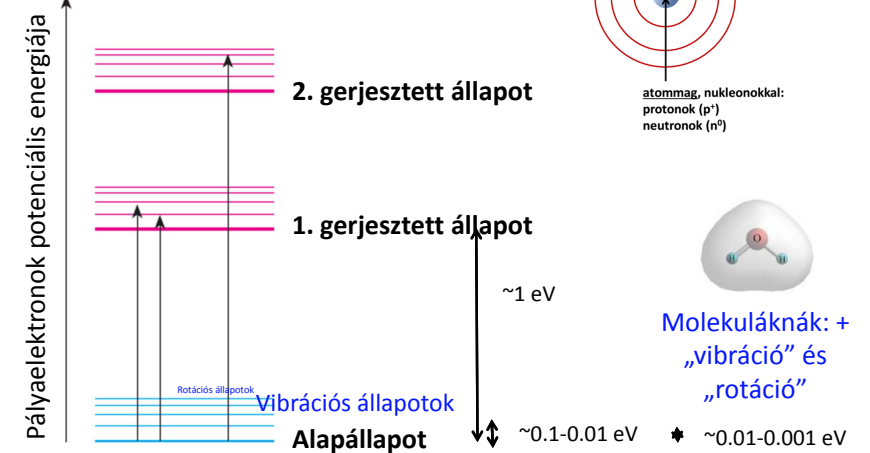

Polarizálhatóság (α): az egységnyi elektromos térerősség által létrehozott dipólus nagyságával egyezik meg

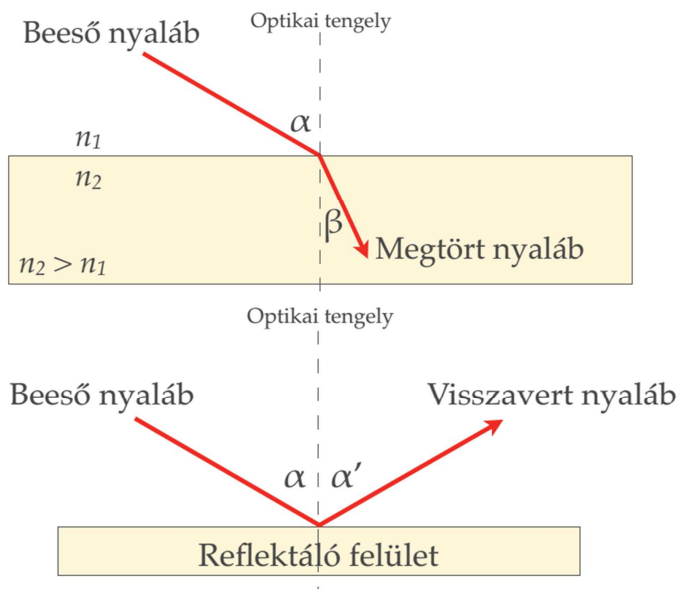
$$\vec{d} = \alpha \cdot \vec{E}$$

Ismétlés II. Atomok és Molekulák

Atomok és **molekulák** elektronikus és vibrációs energiaszintjei

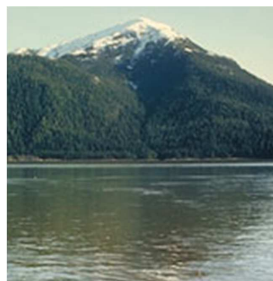
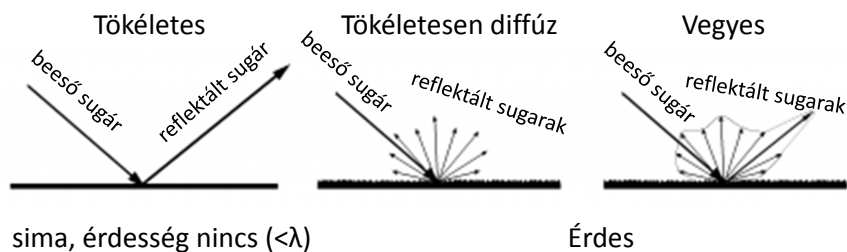
KölcsönhatásOK – ismétlés

KölcsönhatásOK – ismétlés

Kísérlet 1.

KölcsönhatásOK – Visszaverődés

KölcsönhatásOK – Visszaverődés

Visszaverődési tényező

$$\rho_{\lambda} = \frac{J_{\text{visszavert}}(\lambda)}{J_{\text{beeső}}(\lambda)}$$

függ:
hullámhossz
beesési szög
anyagi minőség (törésmutató...)

$$\rho_{\lambda} = \frac{J_{\text{visszavert}}(\lambda)}{J_{\text{beeső}}(\lambda)} = \left(\frac{n_2 - n_1}{n_2 + n_1} \right)^2$$

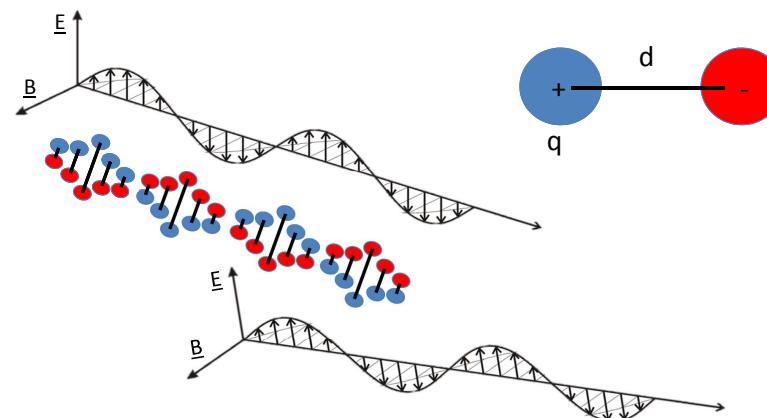
egyenlőség igaz **HA** a beesési szög 0° ,
anyag átlátszó (ld. később)
(egyébként bonyolultabb az összefüggés)

KölcsönhatásOK

Kísérlet 2.

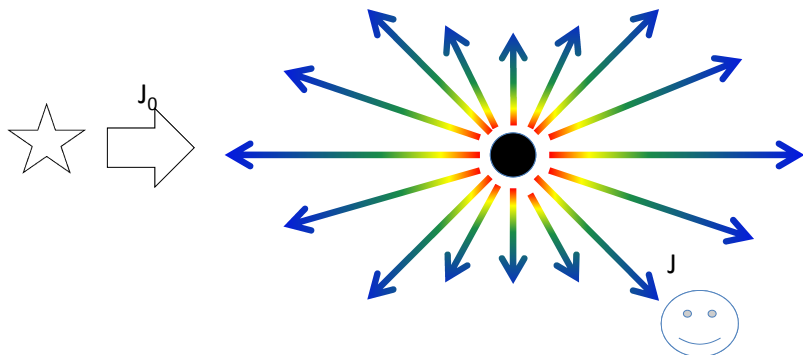
KölcsönhatásOK – Szóródás

1. Rugalmas szóródás (fotonenergia nem változik)

KölcsönhatásOK – Rayleigh szórás

kis ($< \lambda/10$), egyedi molekulák – egyedi oszcillációk, lokális interferencia nélkül

$$J_{\lambda} = J_0 \cdot \frac{8 \cdot \pi^4 \cdot N \cdot \alpha^2}{\lambda^4 R^2} \cdot (1 + \cos^2(\beta))$$

N: szóró elemek száma

α : polarizálhatóság

λ : hullámhossz

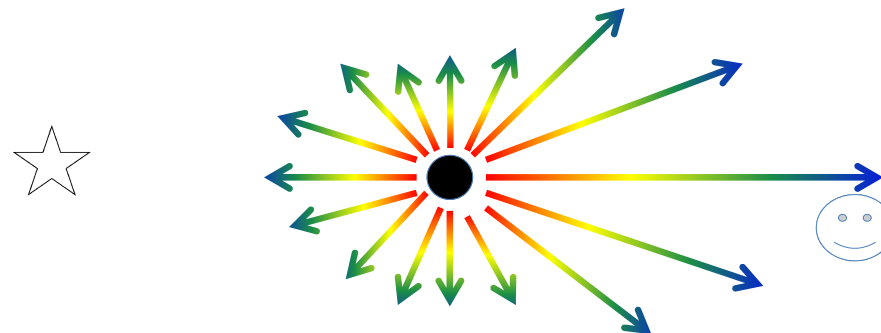
R: megfigyelő-szóró elemek távolsága

β : megfigyelő-sugárforrás szöge

KölcsönhatásOK – Mie szórás

Nagyobb részecskék, atomcsoportok, molekulák (együttes méret $> \lambda/10$)

– koherencia, erősítő interferencia

hullámhossz független

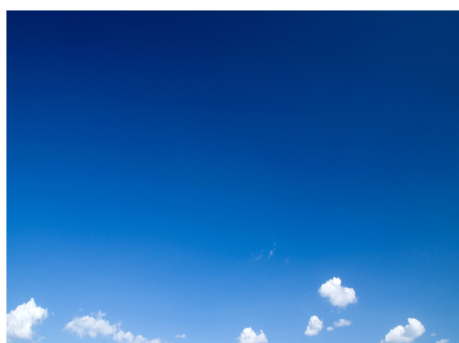
erős előreszórás

méret függés:

méret nő: szórt fény intenzitása nő

méret tovább nő ($> \lambda \cdot 10$): szórt fény intenzitása csökken

KölcsönhatásOK – Rayleigh szórás

Kék ég

Vörös naplemente

KölcsönhatásOK - Mie szórás

Fehér felhők, ragyogás

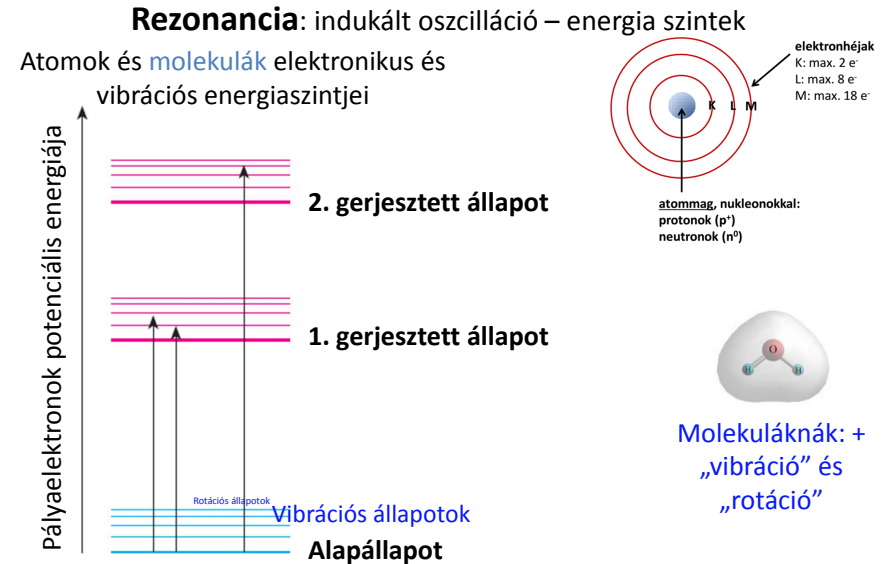

Szürke felhők

KölcsönhatásOK

Kísérlet 3.

KölcsönhtásOK - Abszorpció (Elnyelés)

KölcsönhatásOK - szórás

2. Rugalmatlan szórás (fotonenergia (ϵ) változik)

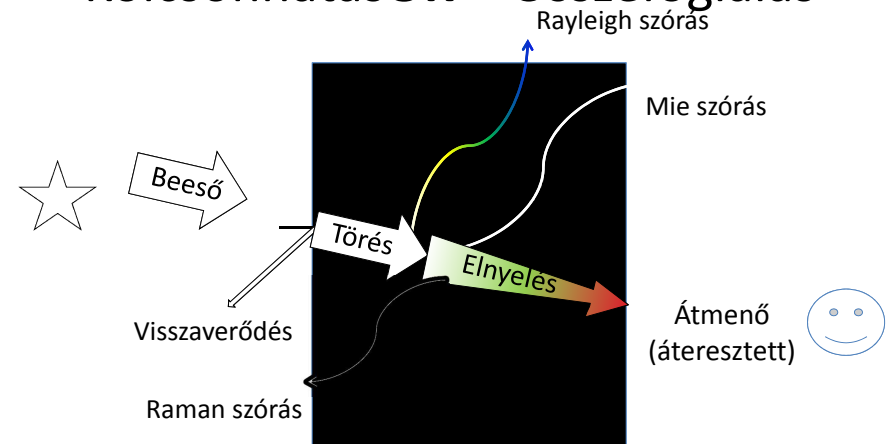
Raman szórás

Stokes: szórt ϵ csökken

Anti-Stokes: szórt ϵ nő

(energia-elnyelés a vibrációs energiaszint-különbség szerint)
gerjesztett állapot élettartama rövid ($\sim fs$)

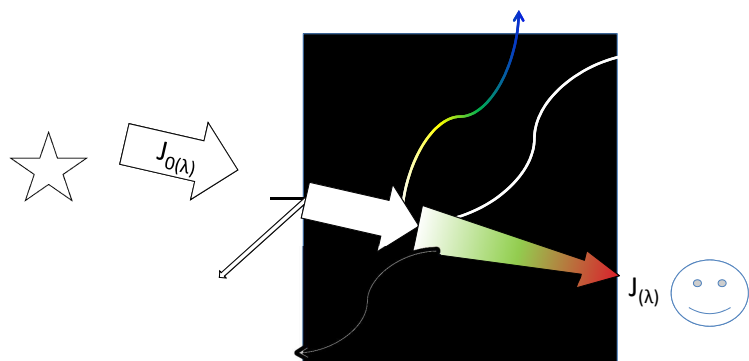
KölcsönhatásOK - Összefoglalás

Melyik egy adott fotonnál? – Valószínűségek!

függ: hullámhossz
beesési szög
anyagi minőség

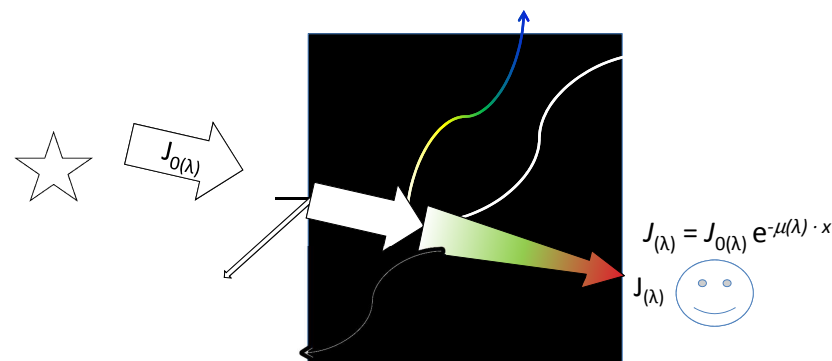
Intenzitás csökkenése – Gyengülési törvény

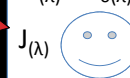
$$J_{(\lambda)} = J_{0(\lambda)} e^{-\mu(\lambda) \cdot x}$$

J: Intenzitás
 μ : gyengítési együttható
 x : rétegvastagság
 (felületre merőlegesen)

Áteresztőképesség, Optikai densitás

$$J_{(\lambda)} = J_{0(\lambda)} e^{-\mu(\lambda) \cdot x}$$

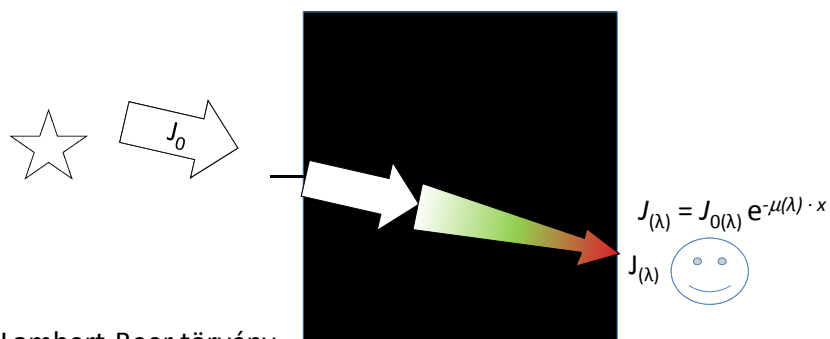

$$T = \frac{J_{(\lambda)}}{J_{0(\lambda)}} (\%)$$

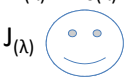
$$OD = \log \frac{J_{0(\lambda)}}{J_{(\lambda)}} = \log e \cdot \mu_{(\lambda)} \cdot x$$

T: áteresztőképesség
 (transzmissziós tényező)
 OD: optikai densitás

Abszorpció

$$J_{(\lambda)} = J_{0(\lambda)} e^{-\mu(\lambda) \cdot x}$$

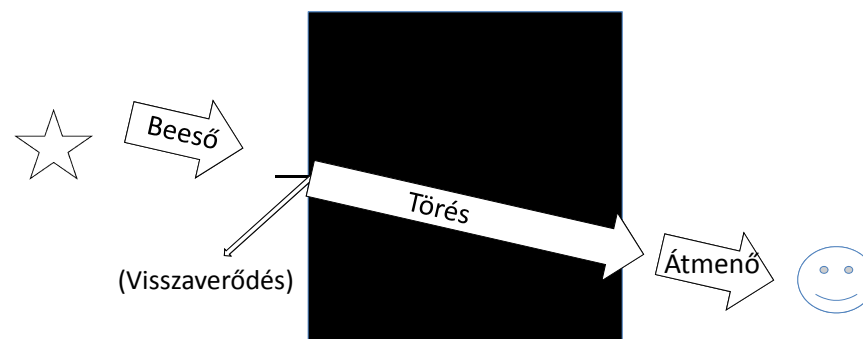
Lambert-Beer törvény

$$A = \log \frac{J_{0(\lambda)}}{J_{(\lambda)}} = \log e \cdot \mu_{(\lambda)} \cdot x = \epsilon_{(\lambda)} \cdot c \cdot x$$

Feltételek!!!
 nincs szórási (híg)
 van elnyelés (színes)

μ : abszorpció együttható
 ϵ : (dekadikus) moláris extinkciós együttható
 c : koncentráció

Átlátszóság

Beeső

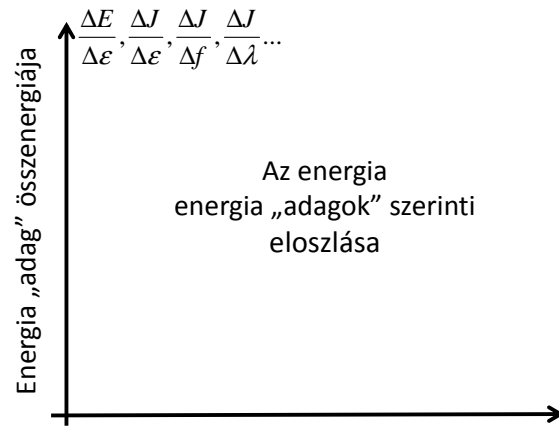
(Visszaverődés)

Törés

Átmenő

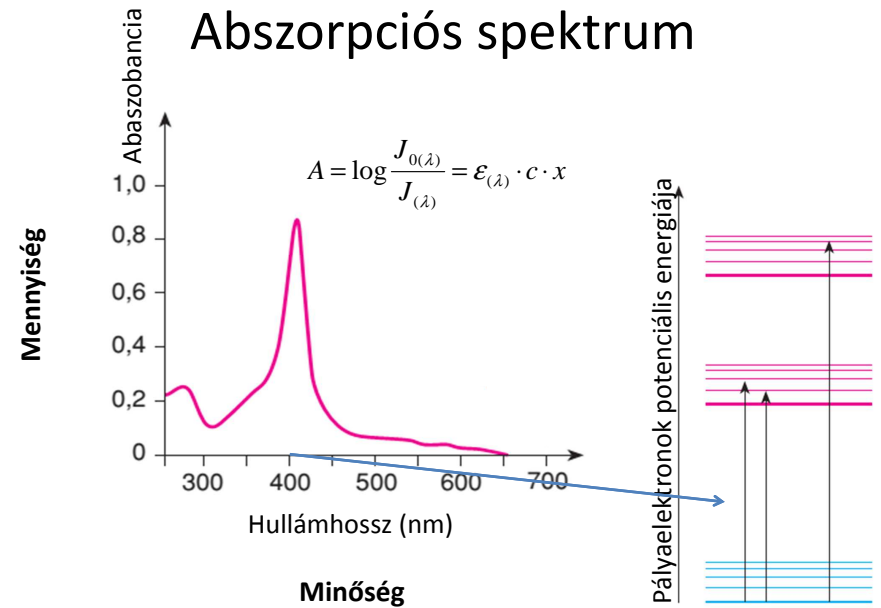
Spektrum

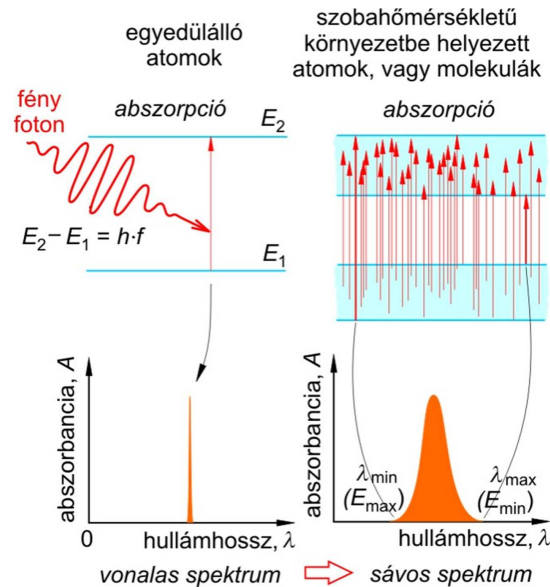
$$J = \frac{E}{A \cdot t} = \frac{\sum N \cdot \varepsilon_\lambda}{A \cdot t}$$

Energia „adag”
ε, f, λ, 1/f....

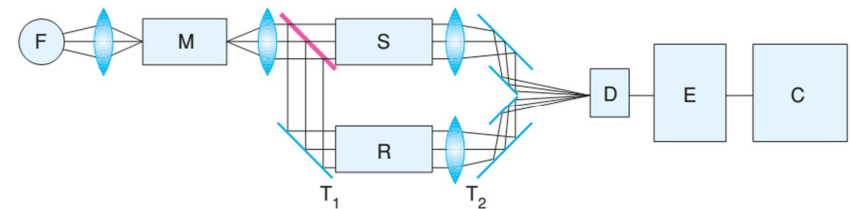
Abszorpciós spektrum

Spektrális vonalkiszélesedés

Abszorpciós spektrum mérése

Monokromátorok:

Prizma: refrakció – előny: teljes intenzitás felbontása

Optikai rács: diffrakció (interferencia kép) – előny: lineáris („szellemfonalak”: felharmónikusok)

Fényszórás mérése

Koncentráció meghatározására:

Turbidimetria: (nagyobb szórt intenzitás)

OD mérése (feltétel: nincs abszorpció)

Nefelometria: (alacsony szórt intenzitás)

szórt fény intenzitásának mérése adott szögben

Részecskeméret és geometria meghatározására:

Dinamikus fényszórásmérés: (méret)

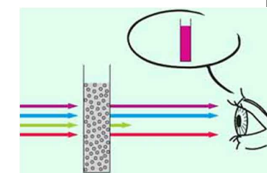
szórt fény intenzitásának mérése adott szögben

szórt fény intenzitás időbeli változásának felhasználásával

Statikus fényszórásmérés: (méret, geometria)

szórt fény intenzitásának mérése sok, ismert szögben

Szín - abszorpció

Komplementer (kiegészítő) színek

Hullámhossz (nm)	Elyelt szín	Kiegészítő szín
650-780	vörös	kékes zöld
595-650	narancs	zöldes kék
560-590	sárgás zöld	lila
500-560	zöld	vöröses lila
490-500	kékes zöld	vörös
480-490	zöldes kék	narancs
435-480	kék	sárga
380-435	ibolya	sárgás zöld

Színek

?